

URETAKOAK ETA SEDAGILLEAK

Zomorro batzuk erreketako uraren inguruan ibiltzen dira, batzuk egaz, beste batzuk uger, batzuk arrantzale, beste batzuk eiztari. Eurak iñoz be ez dira buz-titen, ezkata bereziak daukezela-ko.

Burruntzia da nagusi eiztarien artean eta onen janaria euliak, mintxiak, eltxoak eta erleak dira.

Andereño izena daukan lagun eta senide bat dauko.

Zapatariak beti agiri dira ur-gaiñean gorputz luze, mee eta ariñagaz, orratz antzeko anka luzeak daukez eta beste zomorro batzuk jaten dabez, lenengo pozoizko eztenka-deagaz geldituta. Mota batzuk egodunak dira.

Orreikaz batera ibiltzen dira tximutxak, ditikoak eta fri-ganeak. Baiña entzute aundiagoa dauke zomorro sedagi-lleak.

...

Sedagilleak gaur gizakien menpe dagozen mintxiak dira, k.a.2 660n urtean asita txinatarrek ezagutzen dabe zomorro-mota au eta oneik egiten daben sedea. Mintxi ori Txina'tik kanpora eroatea debekatuta egoan, eriotzearen zigorra gaiñeratuta. Bardin seda-zugatzak ateratea be.

VI gizaldira arte ez zan ezagutu Europa'n mintxi ori eta gure artera arabiarrek ekarri eben VIII gizaldian.

Seda-kokoa masusta landaran bizi da. Udabarrian arrautzak egiten dauz mintxi orrek eta urrengo udabarrian arrautzatik koko uletsu batek urtetzen dau. Orretarako ogei gradu ko beroa bear dau.

Koko orreik jaio ta berrogei egunera amar bider aundi-goak egiten dira. Koko ori oso jatuna da eta orria jake-ran zaratatxu bat egiten dau. Bost edo sei bider aldatzen da koko orren gorputza.

Agopean daukan glandula batek txistu-antzeko bat emoten dau eta ori gogortzen danean, sedea da. Ari orre-gaz sare bat egiten dau kokoak ibillian eta orren barruan batzen da kokoa eta iru aste-barruan zorro ori zulatu egi-ten dau eta mintxiak urten. An geratzen da alperrik berea izan dauan seda-zorro utsa.

Tximeleta edo mintxia izatera ez dau eldu bear kokoak. Zorroa eginda dagoanean, gizakiak artu eta legortegi batera eroaten dau eta 15 minutuan 75 gradu ko beroan euki. Kokoak il egiten dira, baiña seda-zorroa ur berotara sartzen dau eta gizakiak aurkitzen dau ariaren asierea eta aril baten batzen dau. 1.000 edo 1.500 metro-ko seda-aria eukiten dau zorro bakoitxak.

Beste toiki batzutan be, Txina'tik kanpoan, agertu dira mintxi sedagilleak: Japon'en Anterea, sortalde-sortaldean Ataccus, India'n Filosamia eta guztiok jokatzen dabe antzera. Ameriketan be ba-dago.

TERMITAK ETA IÑURRIAK

Termitak erromatarrekandik artu dabe izena, baiña orain 200 milloi urtetik 15.000 termita-mota dagoz mun-duan: lur-azpian azten dira eta itsuak dira. Lurralde bero ta buztiak nai dabez.

Lau milimetroko luzerea dauka eta argiñik onenak dira buztiñez euren etxeak egiten.

Zurezko edozer jaten dabe, landara biziak be bai. Oso jatunak dira eta orregaitik ondatzaille bildurgarriak, etxeak bota be egin leikeez, argi-ariak jan be bai.

Termita-talde bakoitxean milloi bat inguru bizi dira, bosteun milla langille eta beste bosteun milla gudari.

Buruan azal gogorra dauke.

Taldeak erregea ta erregiñea daukez, gudariz ondo inguratuta: janariak emon eta apaindu egiten dabez, beste batzuk arrautzak eroaten dabez erregiñearen gelatik euren leku bereizietara. Erregiñeak minutoko 3 arautza ipinten dauz, egunean lau milla.

M o l t z o -
barruan lanak
argi dagoz eta arau
ziurak daukez.

Iñurriak dira termiten etsaiak eta guda gogorrak egiten dabez termiten eta iñurrien artean, baiña termitak beti dagoz illunetan, iñu-riak, oster, argitan be bai.

Termitak lur-azalean bizi dira, lurra azpitik asterata, iñurriak lur-barruan.

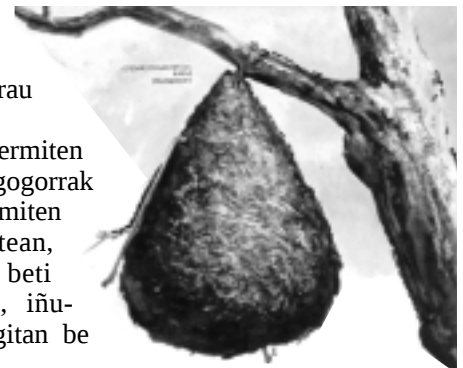
Termiten bizia erree ta erregiñearen esku dago, iñu-riak erregiñea baiño ez dauke.

Iñurrien gorputz osoa sendoa da, termitak burua dauke sendoa.

Iñurriak 3.500 mota baiño ez dagoz.

Iñurrien artean mota oneik aurkitu geinkez: Baratzla-riak, ezti-batzailleak, ume azitzailleak, igilariak, arrapa-riak eta burrukalarriak.

Esaterako, "attas" iñurriak Texas'tik Brasil'era joaten dira mendiz, eztibatzailleak, Kolorado'n bizi dira. Ez dakie ezta gordeten, euren barruan gordeten dabe eta bear dauanari emon agoz. USA'n beien alde egiten dabe lan, onein zorriak erailda. Igitariak Texas'en dagoz eta neguan zomorroak jaten dabez, baiña udan azi-aleak. Arrapalariak edo eiztariak burrukak egiten dabez. Egoa-meriketan eta Afrika'n: Beste iñurri batzuk jaten dabez, arerio diran iñurriak, eta arerio nor dan jakiteko, guztiak dauke euren erregiñeagandik usain bereizi bat arerioa ezagutzeko.

OLAZAR'tar Martin'ek